

УДК 37.013.78

DOI: 10.15587/2519-4984.2019.185139

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

І. О. Климчук

Проведено літературний аналіз економічних питань розвитку системи освіти, зокрема від класиків економічної теорії розвитку «людського капіталу» до сучасних концепцій розвитку освітянської галузі. Проведено концептуальний аналіз системи вдосконалення бюджетного та позабюджетного фінансування закладів освіти в Україні, зокрема специфіки та різних механізмів залучення коштів, а саме внутрішніх джерел фінансування – державного фінансування (бюджету), та зовнішніх джерел фінансування (недержавного фінансування).

Проведено аналіз теоретико-методичних аспектів фінансово-економічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в Україні. Проаналізовано основні показники бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні за останній період, а саме: показник обсягу освітньої субвенції, показник середньої річної заробітної плати педагогічних працівників, показник «гроші ходять за вчителем», показник додаткові видатки. Наведено статистичні дані щодо бюджетного фінансування окремих регіонів України, зокрема видатків на оплату праці.

Розглянуто показник, від якого залежить обсяг видатків на освіту, а саме показник вартості освітньої послуги. Представлені сукупності факторів, що безпосередньо впливають на вартість освітньої послуги, а саме: зовнішніх факторів, вплив яких не залежить від діяльності конкретного освітнього закладу та внутрішніх факторів, які безпосередньо впливають на специфіку діяльності освітнього закладу. Розглянуто вартість освітніх послуг в залежності від порядку її нарахування, що на практиці відображається в «чистій вартості освітньої послуги» та «повній вартості освітньої послуги».

З урахуванням зростання обсягів попиту та пропозиції освітніх послуг, в статті представлені основні моделі фінансування освіти в різних країнах світу, зокрема модель орієнтована на вільний ринок, що характеризується скороченням державних витрат на освіту і розвитком конкуренції, приватизацією навчальних закладів, розвитком приватних навчальних закладів; модель, орієнтована на суспільний ринок, характеризується частковою приватизацією системи освітніх установ, скороченням державного фінансування освіти та підвищенням вкладень індивідуумів в отримання якісної освіти; антиринкова модель фінансування освіти, орієнтована на альтернативне інтегроване суспільство, характеризується переважною роллю держави у вирішенні питань фінансування освіти, бюджетним фінансуванням

Ключові слова: фінансування освіти, показники фінансування, фактори впливу на освітню послугу, моделі фінансування

Copyright © 2019, I. Klymchuk.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Особливу значущість сучасна освіта набуває на терені глобальних проблем, які постали перед Україною на сучасному етапі розвитку. У будь-якому суспільстві освіта є вигідним джерелом інвестування. Водночас, у зв'язку з політичною та економічною ситуацією, що наразі склалася в Україні, існують проблеми, пов'язані зі сталим і достатнім фінансуванням загальної середньої освіти і, відповідно, його потребами. Скорочення державного фінансування закладів загальної середньої освіти породжує необхідність пошуку нових джерел фінансування, оцінки їхньої ефективності, а також механізмів залучення та використання додаткових фінансів.

В напрямках фінансової політики держави, нормативно-правових документах, в цільових програмах різного рівня міститься безліч протиріч, що породжують проблеми та інституційні бар'єри в розвитку закладу загальної середньої освіти як суб'єкта еко-

номічної діяльності. Заклади освіти в Україні з одного боку, є установами, що отримують фінансування здебільшого, з бюджету, а, з іншого боку, здійснюють освітню діяльність та надають освітні послуги, результати яких впливають на стан розвитку суспільства в цілому. Такі обставини визначають необхідність концептуального вдосконалення бюджетного та позабюджетного фінансування закладів освіти в Україні. Вивчення та залучення світового досвіду реформування фінансових відносин між державою і освітніми закладами вимагає його адаптації для українських умов господарювання. Зміна ролі держави в розподілі фінансових потоків між рівнями середньої освіти та підвищення фінансової самостійності закладів загальної середньої освіти дозволить уникнути неефективних витрат та загалом підвищити якість освіти в Україні.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного наукового аналізу

джерел і проблем модернізації фінансового механізму середньої освіти в Україні, який дозволить запропонувати вирішення проблеми фінансової взаємодії держави та освітніх установ.

2. Літературний огляд

Проблема економічного розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні, питання пошуку та залучення додаткового фінансування постійно аналізується вітчизняними науковцями та управлінцями, державними та громадськими установами, та має своє відображення у розробці та прийнятті різних освітніх проектів/програм [1, 2].

У сучасних наукових дослідженнях обговорюються питання економічного розвитку закладів освіти, зокрема проблемі пошуків та залучення додаткового фінансування закладів освіти в Україні [3, 4].

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку світової економіки та існуючої конкуренції між різними країнами світу досить гостро постає питання щодо освіти, як джерела «суспільного капіталу», а набуті під час навчання знання, вміння та навички індивідуумів, як частини «національного багатства» країни, що потребує постійної державної підтримки [5].

З точки зору аналізу методологічних основ розвитку механізмів фінансування освіти найбільш актуальними на теперішній час є дослідження щодо «поділу витрат» в освіті, а також концепція «академічного капіталізму» та теорія «підприємницького університету» [5, 6].

Проблемам глобалізації економіки та пошуку/залучення додаткових джерел фінансування в українську освіту присвячені розробки Національної ради з економічної освіти США в Україні [7, 8].

У зв'язку з існуючими фінансовими проблемами економічної діяльності закладів загальної середньої освіти в Україні виникає необхідність щодо отримання більш повної інформації існуючого зарубіжного та вітчизняного досвіду економічних механізмів залучення додаткових ресурсів в освітянську галузь, а також інформації щодо проведення системного аналізу реальних можливостей фінансово-економічної підтримки освітніх установ.

3. Мета і завдання дослідження

Мета дослідження – аналіз та визначення додаткових джерел фінансування та пропозиції щодо вироблення національної стратегії з питань фінансового забезпечення розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

1. Дослідження фінансово-економічних показників освітньої галузі в Україні.
2. Аналіз основних моделей фінансування закладів загальної середньої освіти, що існують у світовій практиці управління школою.

4. Теоретико-методичні аспекти фінансово-економічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в Україні

Світова система, практика управління свідчить про те, що система середньої освіти має можливість

функціонувати і розвиватися, коли витрати на освіту знаходяться на рівні 5–7 % від ВВП, з урахуванням конкретних умов і традицій кожної країни. В Україні за останні два роки (2017–2018 рр.) фінансування освіти було на рівні 5,8 – 6 % ВВП, Приватні витрати за останні 10 років зростали щорічно в середньому на 6 %, однак їх частка в останні 5 років не перевищує 1 % ВВП, Дві третини приватних витрат на освіту – фінансування середньої школи [7, 8].

Джерела фінансування закладів освіти можуть бути різноманітними. Вони можуть мати як свою специфіку так і різні механізми залучення коштів. Зважаючи на те, що на практиці більшість загальних освітніх установ фінансується некомерційними організаціями, зокрема: внутрішні джерела фінансування (державне фінансування – бюджет); недержане фінансування (асигнування спонсорів, благодійні внески, фонди тощо); закордонна допомога (гуманітарна допомога у вигляді цільових грантів, консультативна допомога, обмін досвідом тощо).

Проаналізуємо теоретико-методичні аспекти фінансово-економічного забезпечення аспекти закладів загальної середньої освіти в Україні, а саме: основні показники бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні за останній період.

Показник обсягу освітньої субвенції – для місцевих бюджетів в Україні визначають за спеціально затвердженою формулою (формула розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами, затверджена постановою КМУ від 27.12.2017 № 1088, викладена у новій редакції постановою від 06.02.2019 № 65 [9]). Згідно цього розрахунку розподіл обсягу освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на підставі: розрахункового показника фінансового нормативу бюджетної забезпеченості контингенту учнів усіх типів закладів загальної середньої освіти станом на 5 вересня року, що передують поточному бюджетному періоду, контингенту учнів групи VI станом на 1 січня року, що передують плановому бюджетному періоду, та контингенту студентів групи VII станом на 1 жовтня року, що передують плановому бюджетному періоду.

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2019 рік»: *освітня субвенція* у 2019 році *зменшена* на 1 356,2 млн грн [9]. Таке зменшення відбулося переважно за рахунок *зменшення* нерозподілених видатків у загальному обсязі цієї субвенції. На 2019 рік розмір освітньої субвенції становить – 69 623 581,4 тис. грн.

У щойно прийнятому на 2020 рік бюджеті передбачено збільшення освітньої субвенції, зокрема: заплановано кошти на створення програми «Спроможна школа для кращих результатів», що спрямовано на мотивацію та підтримку молодих учителів – введено щорічну грошову підтримку для кожного молодого вчителя (21 тис. грн). Відповідно програма «Нова українська школа» передбачає подальший розвиток навчально-практичних центрів профтехосвіти і/або збереження освітньої субвенції для забезпечення освіти дітей з особливими освітніми потребами. Також збільшено субвенцію на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» на забезпечення шкіл необхідним обладнанням – 3,5 млрд грн.

Що стосується субвенції на покращення соціального захисту окремих категорій педагогічних працівників загладив загальної середньої освіти, то вона складатиме 3,7 млрд грн у 2020 році. Водночас, на підтримку та проведення наукових досліджень закладами з найкращою атестаційною оцінкою виділено 300 млн грн теж за рахунок освітньої субвенції [10].

Показник середня річна зарплата педагогічних працівників В таблиці додатка, що наведений відповідно до ст. 38 БКУ, додатків 1–9 від 16.11.2018 до законопроекту наведено такі показники, зокрема у на 2019 рік [9]:

– середня річна зарплата вчителя в сукупності на 2019 рік ('000 Hр) \Rightarrow 136,004 184 грн., це 11333 грн. на місяць;

– середня річна зарплата директора в сукупності на 2019 рік ('000 Hр) \Rightarrow 177,880 758 грн., це 14820 грн. на місяць.

Показник «гроші ходять за вчителем» У додатках, що наведені відповідно до ст. 38 Бюджетного кодексу України (Зведені бюджети областей), визначено видатки на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в розрізі за областями. Загалом відбувається тенденція до збільшення частки бюджетів на оплату праці педагогічних працівників. Нижче представлені показники зведених обласних бюджетів різних міст України в статті «Видатки на оплату праці» (табл. 1)

Таблиця 1

«Видатки на оплату праці» у 2019 році (тис. грн)

Область	Бюджет
Вінницька	2 835 078
Волинська	2 464 890
Дніпропетровська	4 805 809
Донецька	2 350 941
Житомирська	2 362 810
Закарпатська	3 078 437
Запорізька	2 770 496
Івано-Франківська	2 961 966
Київська	3 325 447
Кіровоградська	1 707 778
Луганська	958 053
Миколаївська	1 965 640
Одеська	4 107 247
Полтавська	2 338 667
Рівненська	2 883 867
Сумська	1 572 031
Тернопільська	1 947 821
Харківська	3 626 516
Херсонська	1 918 552
Хмельницька	2 294 350
Черкаська	2 025 952
Чернівецька	1 846 511
м. Київ	3 307 510
Разом по бюджетах адміністративно-територіальних одиниць	59 456 369

Показник додаткові видатки основний показник *додаткових видатків*, передбачених загальним фондом Держбюджету 2019 р. на трансферти місцевим бюджетам, зокрема [9]:

– 1,5 млрд грн – реалізація заходів, спрямованих на підвищення якості освіти,

– 150 млн грн – створення й ремонт спортивних комплексів при закладах загальної середньої освіти,

– 45 млн. грн – надання фінансової підтримки кримськотатарському каналу «АР Крим», в розділі «Освіта».

5. Результати дослідження

На обсяг видатків на освіту безпосередньо впливає такий показник, як *вартість освітньої послуги*. Водночас, вартість освітніх послуг визначає безліч факторів, які є досить різноманітними за характером складності, тривалості дії та способом обліку. Врахування сукупності впливу цих факторів дозволяє визначити реальну вартість певної освітньої послуги. Всі фактори, що формують вартість освітньої послуги, доцільно об'єднати за двома основними групами: *зовнішні і внутрішні*. До *зовнішніх* відносяться фактори, вплив яких не залежить від діяльності конкретного освітнього закладу; до *внутрішніх* відносять фактори, які безпосередньо впливають на специфіку діяльності освітнього закладу.

Зовнішні фактори: *рівень інфляції в країні і, відповідно рівень цін на товари і послуги в регіоні*, що визначає можливість/неможливість придбання закладом освіти необхідних для здійснення освітньої діяльності товарів, послуг (у першу чергу, комунальних послуг, тепло-, енергопостачання, прибирання закладу та обладнання школи та шкільної території); *територіальне розташування закладу освіти; природно-кліматичні, соціально-демографічні та геополітичні умови* – все це є комплексною характеристикою середовища, в умовах якого функціонує заклад освіти, і, що відповідно, визначає економічні умови та нормативи фінансування закладу незалежно від того, чи здійснюється воно на основі бюджетного фінансування чи фінансується за допомогою спонсорів, благодійної допомоги. Окрім того, «територіальне розташування» слід враховувати і при розрахунках пільг для осіб, наприклад, працюють в районах тимчасово окупованих (Донецька, Луганська області, АР Крим). Слід також зазначити, що *середній рівень заробітної плати в регіоні*, де розташований навчальний заклад, також безпосередньо впливає на частину фінансування, яка виділяється згідно кошторису на оплату праці працівників закладу.

Внутрішні фактори: комплекс *реалізованих в освітньому закладі загальноосвітніх послуг* (програм, курсів, спеціалізацій), що безпосередньо впливає на якість навчальної діяльності самого закладу освіти. *Специфіка контингенту учнів* в класах (корекційні класи, класи, де навчання інклюзивне, дистанційне), що визначає структуру загальних витрат закладу на освітню діяльність, а також формує обсяг загальних витрат на реалізацію освітніх програм, оскільки вони різняться між собою. В свою чергу, *ресурсоміст-*

кість» галузей народного господарства певного регіону/ринку праці, визначає обсяг витрат на забезпечення освітнього процесу в цьому регіоні (лабораторну базу, спеціалізовані класи, інструменти, шкільне обладнання та інвентар тощо). *Стан матеріально-технічної бази* закладу освіти визначає загальний обсяг витрат на капітальний ремонт та реконструкцію, поточний ремонт та технічне переобладнання закладу освіти. *Склад і кваліфікація кадрів* визначає обсяг видатків на оплату праці всіх працівників освітнього закладу за штатним розкладом [11, 12].

Вплив зазначених факторів може значно змінювати вартість регіональної освітньої послуги. На основі аналізу особливостей на регіональному рівні доцільно розробляти коефіцієнти подорожчання/здешевлення освітніх послуг. Застосування об'єктивних коефіцієнтів обумовлене тим, що одна і та ж освітня послуга може різнитися за вартістю в закладах одного регіону. Такий підхід дозволяє на практиці враховувати індивідуальні особливості окремих закладів освіти, збалансувати регіональні відмінності, що існують між ними.

Також вартість освітніх послуг залежить й від порядку нарахування, що на практиці може бути представлено, як «чиста вартість освітньої послуги» та «повна вартість освітньої послуги». «Чиста вартість» освітньої послуги є вартість повного курсу навчання в освітньому закладі за певними навчальними програмами/курсами, без врахування «супутніх послуг». «Повна вартість» освітньої послуги, окрім «чистої вартості» включає в себе вартість освітніх продуктів, що відображаються у речовій формі/вартості, а саме: підручники, посібники, спеціальне обладнання та приладдя для кабінетів, снаряди та інвентар для спортивного залу, інтерактивні дошки тощо. Аналіз «чистої» і «повної» вартості освітньої послуги показує, що «повна вартість» в реальному житті в два, а то й і більше разів перевищує «чисту вартість» освітньої послуги [12].

Наразі обсяги як попиту так і пропозиції освітніх послуг в різних країнах світу зростають занадто високими темпами. У найбільш економічно розвинених країнах, де темпи економічного зростання досягають 10–15 % на рік. окупність грошей, залучених в

освіту становить, за світовими стандартами, від 3 до 6 доларів на кожен залучений долар, а це приблизно в шість разів більше, ніж в будь-якій галузі економіки. Водночас, механізми та технології пошуку та залучення грошей в освіту – *моделі фінансування освіти* в різних країнах світу різняться. У світовій практиці використовуються три основні *моделі* фінансування середньої освіти, а саме [13, 14]:

1. Модель, *орієнтована на вільний ринок*, характеризується скороченням державних витрат на освіту і розвитком конкуренції, приватизацією навчальних закладів, розвитком приватних навчальних закладів, впровадженням системи освітніх ваучерів, грантів, можливістю оплати навчання «в кредит» або поетапно (по модулях), зміною системи оплати праці вчителів за результатами навчальних досягнень учнів, а також практикою винагороди працівників освітніх установ, підвищенням юридичної незалежності навчальних закладів від держави, підвищенням конкурентоспроможності закладів освіти і фінансової самостійності навчальних закладів з метою продажу освітнього продукту, стимулювання підвищення якості наданих освітніх послуг.

2. Модель, *орієнтована на суспільний ринок*, характеризується частковою приватизацією системи освітніх установ, скороченням державного фінансування освіти та підвищенням вкладень індивідуумів в отримання якісної освіти, політикою, яка гарантує рівні можливості для всіх за умови стабільності фінансових джерел в освіту освіти фінансуванням особистого інтересу до навчальної діяльності з метою задоволення індивідуальних соціальних, економічних і професійних потреб.

3. *Антиринкова модель* фінансування освіти, орієнтована на альтернативне інтегроване суспільство, характеризується переважною роллю держави у вирішенні питань фінансування освіти, бюджетним фінансуванням, збільшенням (зменшенням) викладацького складу закладу освіти, скороченням робочого часу персоналу навчальних закладів, залежності підвищення заробітної плати вчителів та викладачів освітніх закладів в залежності від державного фінансування освіти (табл. 2).

Таблиця 2

Основні моделі фінансування освіти, що існують у світовій практиці

<i>Модель</i>	<i>Країни</i>	<i>Основні переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Модель, орієнтована на вільний ринок	США, Великобританія, Шотландія, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка, Нідерланди, Іспанія	Зростання прибутку навчального закладу. Підвищення якості навчання у відповідності до фінансових витрат на освіту. Різноманіття джерел фінансування освіти, свобода вибору освітньої установи	Занадто велика децентралізація управління середньою освітою Занадто велика комерціалізація середньої освіти Обмеження рівних освітніх можливостей для дітей з різних верств населення
Модель, орієнтована на суспільний ринок	Переважна більшість країн Західної Європи	Рівновага між особистою відповідальністю учня і активною допомогою державних і більшою мірою недержавних навчальних закладів в навчанні, а також побудові подальшої кар'єри, демократизація освітніх послуг	Послаблення ролі держави в управлінні освітою, збільшення фінансування недержавних підприємств, що фінансують освіту та зацікавлені в реалізації систему «освіта протягом всього життя», однак з урахуванням власних інтересів
Антиринкова модель соціального фінансування	Чеська Республіка, Німеччина, Єгипет, Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція, Ірландія, Угорщина	Фінансування рівних можливостей та рівних умов для всіх, без врахування кінцевого результату	Надмірна державна орієнтація, основне навантаження на державний бюджет, збільшення податкового тягаря всіх без винятку платників податку Відсутність джерел недержавного фінансування

6. Висновки

1. Результативність діяльності закладів освіти в Україні може визначатися відповідно до зростання/зниження освітнього рівня та якості освітніх послуг, отриманих під час навчання в школі. Зокрема світова економіка, практика управління освітою свідчить про те, що система закладів загальної освіти має можливість функціонувати і успішно розвиватися в будь-якій країні за умов, коли витрати на освіту знаходяться на рівні 5–7 % від ВВП, з урахуванням економічних, політичних факторів розвитку та етнічних традицій кожної країни окремо. З огляду на проведений аналіз теоретико-методичних аспектів фінансово-економічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в Україні можна зробити висновок щодо необхідності врахування основних показників бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні за останній період, а саме: показника «обсягу освітньої субвенції», показника «середньої річної заробітної плати педагогічних працівників», показника «гроші ходять за вчителем», показника «додаткові видатки». Розглянуто також показник, від якого залежить обсяг видатків на освіту, а саме показник «вартості освітньої послуги». Представлені також сукупності факторів, що безпосередньо впливають на показник «вартості освітньої послуги», а саме: зовнішніх факторів, вплив яких не залежить від діяльності конкретного освітнього закладу та внутрішніх факторів, які безпосередньо впливають на специфіку діяльності освітнього закладу. Також розглянуто вартість освітніх послуг

в залежності від порядку її нарахування, що на практиці відображається в «чистій вартості освітньої послуги» та «повній вартості освітньої послуги».

2. З урахуванням досить складної на теперішній час ситуації з бюджетним фінансуванням середньої освіти в Україні, зменшенням обсягів освітньої субвенції – проблема пошуку та залучення коштів у загальноосвітнє середовище на часі є найбільш актуальним завданням. Водночас пошуки альтернативних джерел фінансування призводять до необхідності більш ретельного вивчення системи факторів, що впливають на вартість освітніх послуг зокрема. Всі моделі фінансування освіти, що розглянуті вище, орієнтовані на підвищення якості освіти, їхній аналіз показав, що на теперішній час для України не існує універсальної моделі фінансування загальної середньої освіти. Наразі в Україні доцільніше розробляти «змішану» модель фінансування та розвитку загальної середньої освіти, яка відповідає вимогам існуючої реальності, фінансових можливостей країни та має прогноз розвитку на майбутнє, а саме: забезпечення рівних умов доступу до загальної середньої освіти усіх дітей. Можливість впровадження різних моделей фінансування освіти вимагає залучення різних механізмів та різних джерел фінансування, розробки технології недержавного фінансування закладів освіти, підвищення фінансової самостійності навчальних закладів, стимулювання конкурентоспроможності закладів та збереження державного (фінансового) контролю за діяльністю закладів загальної середньої освіти.

Література

1. Концепція нової української школи: Концептуальні засади реформування української школи. 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Про затвердження Інструкції про організацію та діяльність гімназії. Інструкції про організацію та діяльність ліцею: Наказ Міністерства освіти України № 1/9-472. 28.10.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-472290-02>
3. Тимчишин Б. Освітня реформа: друга школа втрачає спецстатус, гімназію – збережуть. 2018. URL: <http://vikna.if.ua/news/category/education/2018/04/04/83308/view>
4. Новая украинская школа: чего ждать от реформы образования в Украине. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/novaya-ukrainskaya-shkola-chto-zhdad-roditelyam-ot-reformy-obrazovaniya-1291098.html>
5. Климчук І. О. Теорія і технології реалізації інвестиційних механізмів у шкільній освіті: посібник. Київ, 2014. 87 с.
6. Глобалізація: Навч посібник. Київ: Амадей, 2009. 480 с.
7. Україна – learning nation. URL: <https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html>
8. Шукевич Ю. Економіка школи: прозрано, чесно, легально. URL: https://zn.ua/EDUCATION/ekonomika_shkoly_prozrachno_chestno_legalno.html
9. Шукевич Ю. Бюджет освіти та науки 2019. Аналітичний центр SEDOS. 2018. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/biudzheth-osvity-ta-nauky-2019>
10. Закон "Про Державний бюджет України на 2020 рік. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/184452.html>
11. Altbach P. G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities // Journal of Studies in International Education. 2007. Vol. 11, Issue 3-4. P. 290–305. doi: <http://doi.org/10.1177/1028315307303542>
12. European Integration and the Governance of Higher Education and Research / ed. by Amaral A., Neave G., Musselin C., Maassen P. // Higher Education Dynamics. 2009. Vol. 6. P. 11. doi: <http://doi.org/10.1007/978-1-4020-9505-4>
13. European integration and the transformation of higher education / Elken M., Gornitzka A, Maassen P., Vukasovic M. University of Oslo research paper, 2011. P. 57.
14. Janmaat J. G. Nation-Building, Democratization and Internationalization as Competing Priorities in Ukraine's Education System // Nationalities Papers. 2008. Vol. 36. P. 1–23. doi: <http://doi.org/10.1080/00905990701848317>

Received date 30.09.2019

Accepted date 22.10.2019

Published date 30.11.2019

Климчук Ірина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Відділ інновацій та стратегії розвитку освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, Україна, 04053
E-mail: Klimchuk.irina@gmail.com